

REKTÖR CEMİL BİLSEL'İN ÜNİVERSİTENİN DÖRDÜNCÜ DERS YILINI AÇIŞ NUTKU

Sayın dinleyiciler,

İstanbul Üniversitesi bugün dördüncü ders yılına başlıyor. İstanbulun kurtuluş bayramının ertesinde başladığımız dördüncü ders yılının tam verim yılı olmasını dilerim. Üniversitenin dördüncü ders yılını bu dilekle açıyorum.

Yapı ve tesis işlerinde geçen yıl yapılacağını söylediğim şeylerin elde edilmesi kendi himmetile ve elile olduğu için, ben, Üniversitenin bu ders yılını Kültür Bakanı Arıkan'ın gelip açmasını dilemişim. Kendisi de bunu vâdetmişti. İşlerinin buna imkân bırakmadığını son günlerde bildirdi ve Üniversitede sesini başka bir vesile ile duyuracağını söyledi. Bu sebeple Üniversiteyi bu yıl da ben açıyorum ve açarken, Yurdun ve Üniversitenin kurucu ve koruyucusu günün ve tarihin en büyük çehresi Atatürke, güneş dehasının aydınlıklarında ilerleyen Üniversitenin derin saygılarını arz ediyorum. Üniversiteye gelişimi için bütün dileklerini veren Cumhuriyet Hükûmetine de Üniversitenin minnet ve teşekkürlerini sunarım.

Sayın Profesörler, Genç arkadaşlar,

1 — Ödevimiz büyüktür: Üniversite, büyük binalarile, güzel ve zengin enstitülerile, âlim hocalarile ve hevesli talebesi ile öğrenülen bir süs değildir.

Üniversite, yarının mesuliyetini üzerine alacak nesli devlet ve memleket hizmetleri için iyi yetiştirme, bunları yetiştirecek olanları, yarının âlimlerini esaslı hazırlama, ilim yapma ve ilme

birşey katma ve memleketin ilmini kurma, milli kültürü, yurt sevgisi ve bunu herşeyden üstün tutma fazileti ile beraber yayma ve sağlamlaştırma ile mükelleftir. Bir kelime ile söylemek lâzım gelirse, Üniversite memleketin varlığını temellendirme vazifesile mükelleftir. Temellendirilemeyen bir varlık çöker.

Dünya yeni baştan silâhlanmaya doğru gittiği için ilhamımı dünyanın bu durumundan alıyorum. Bütün dünyanın, kültür işlerine ve bunun başında kendi Üniversitelerine, milli müdafaadan sonra en çok önem vermesinin sebebi budur. Milli müdafaa memleketin varlığını düşmana karşı korur. Kültür Bakanlığı ve onun en başında Üniversite, harici düşmandan daha az tehlikeli olmayan bilmezlik düşmanına karşı kor Fertleri, devlet ve memleket hizmetleri için iyi yetişmeyen, bunları yetiştirecek olanları gereği gibi hazırlamayan; ilim yapmıyan ve dünyanın büyük ilim hareketi içinde yer almayan, milli kültürü olmıyan veya bu kültürü yükselmiyen, yurt sevgisi bilinmiyen ve yayılmıyan bir memleket, milli müdafaasını yapmamış bir memleket gibi, yarından emin olamaz. 19 uncu asırda düşman önünde orduları bozulan ve artık karşı koyacak kuvveti olmıyan bir hükümdarın payitahtında dönüp Üniversite kurması, ve 20 ci asır ortasında Üniversitesi olmıyan bir memleketin kolayca istilâya uğraması tarihin birbirini tamamlıyan mânalı iki hâdisesidir.

İlm, harici düşman da dahil olarak, her kötülüğün içinde barınıp üredığı bilmezlik karanlıklarını sıyırın ve şerefle yaşanacak havayı yaratan ve şerefle yaşamak yolunu gösteren aydın hakikattir. Bu aydınlığın belirdiği, doğduğu ve yayıldığı yer Üniversitedir.

Bu sözlerle, İstanbul Türk Üniversitesinde profesörden talebeye kadar her birimizin ödevimizin büyüklüğünü anlatmış oluyorum.

2 — Ödevin küçlüğü: Profesörden talebeye kadar, Üniversiteye adını yazdıran herkes bilmelidir ki, ödevimiz zordur. Demin, Üniversite büyük binaları, güzel ve engin enstitüleri ile bir süs değildir, dedim. Fakat böyle binaları, böyle enstitüleri olmıyan bir Üniversite de Üniversite değildir.

Yirminci asrın öğrenme ve öğretme ve ilim yapma metodu tefkik ve müşahede ,tahlil ve tecrübe üzerine kuruludur. Değerli hoca ile onun derslerini tâkib edecek talebenin nerede olsa top-

lanıp ilim yaptığı zamanlardan çok uzaktayız. Bugün talebeyi alabilecek yalnız büyük konferans salonları yanında bunlardan daha lüzumlu ve önemli olarak lâboratuvarlar, klinikler, enstitüler, seminerler, kütüphaneler yapılıyor ve talebe asıl bunlarla çalışmağa araştırmalarda bulunmağa sevk olunuyor.

Bu yalnız Tıp ve fen dersleri için değil Hukuk ve Edebiyat dersleri için de böyledir. Bunlarda ameli dersler ve ilmi araştırmalar daha büyük yer alıyor ve profesörlerin talâkat kürsüsü yaptıkları nazari derslerin ehemmiyeti gittikçe azalıyor.

Yirminci asır Üniversitesi, büyük ders salonları yanında bu ilmi ve ameli çalışma yerlerine ve vasıtalarına büyük yer veren Üniversitedir.

Yirminci asır Üniversite horası, kürsüde dersini verip giden hoca değil, kendini Üniversiteye veren, talebesinde arama ve çalışma hevesini uyandıran ve bunları araştırma ve bulmaya sevkeden ve kendileriyle beraber arayan, çalışan hocadır.

Yirminci asır Üniversite talebesi de, hocasının söylediğini veya notlarını belliyen talebe değil, kendini buna veren ve böylece düşünen, arayan, bulan, bilen talebedir.

Hükümet İstanbul Üniversitesini modern bir Üniversite olarak kurarken, bu işe onun için büyük önem verdi. Devlet bütçesinin ve memleket takatının üstünde sayılabilecek fedakârlıklara bunun için katlandı. Bu yıl da üç yılda tamamlanmak üzere aşağıda sayacağım yeni yeni enstitüler yapılması için yeni fedakârlıkları göze aldı.

Hükümet bu suretle kendi üzerine düşeni yaparken, bizim de her birimizin üzerimize düşeni bütün varlığımızla ve bütün takatımızla yapmamız bir borçtur. Bununla vazifemizin güçlüğü göstermiş oluyorum.

Bu borç, şöyle böyle bir çalışma ile ödenemez. Böyle bir işte bize düşen çalışma; durmak bilmiyen, rahattan, sıhatten, hayattan fedakârlık isteyen bir çalışmadır.

Geçen iki yıl içinde bu türlü çalışmalarladır ki, buraya gelenlere dünyanın en elanlı Üniversitesi olduğumuz inanımı verdik İstanbulu ziyarete gelen bir çok yabancı âlimler geçen yıl bunu ifade ettiler. Muhtelif memlekelerin Üniversiteleri üzerinde bir anket yapmağa memur edilen bir mütehassıs geçen yıl

bana şunları söyledi: «Sizden eski, sizden büyük birçok Üniversiteler gördüm. Fakat İstanbul Üniversitesini en elanlı Üniversite olarak buldum». Çalışmaları ile İstanbul Üniversitesini dünyanın en elanlı Üniversitelerinden biri haline getiren sayın profesörlerimize ve değerli genç arkadaşlara, bugün burada teşekkürü borç bilirim ve onlar hesabına bununla öğünürüm. Fakat bu elan devam etmek ve normalleşmek gerektir ki, bizi amacımıza vardırabilsin. Bunun için aynı çalışmayı, ısrarla istiyoruz. İstanbul Üniversitesinin çalışması, rahattan, sihatten ve hayattan fedakârlık isteyen zor bir çalışmadır ve bu kalacaktır.

Bu türlü çalışmanın güç olduğunu bilerek istiyoruz. Çünkü yine biliyoruz ki, mazisi büyük olan milletlere güçlük, onun önünde dönme değil, onu yenme hırsını verir. Biz her güçlük önünde daha büyük bir hızla o güçlüğü yenen en büyük milletin oğullarıyız. Dedelerimiz, büyük atalarımız, tarihi tarih yapan büyük işleri hep böyle elde ettiler. Bu karakter zayıflamağa, yarı adamlar iş başına gelmeğe, şöyle böyle çalışmalar, idarei maslahatla iş görmeler yol almağa başladığından itibaren ki, meşhur bir sözle, «Avrupada ittifakile öğünülen ve hasmından korkulan devlet» düşse düşse yok olmağa kadar geldi ve söylenmiş meşhur bir sözle, «Sönen bir millet» sayıldı. Sönmüş sayılan miletten bugün bütün dünyada - bu herbirimiz için onurla hatırlanacak ve söylenecek bir şeydir.- İttifakı aranan ve dostluğu ile öğünülen bu günkü kudretli ve şerefli Türkiyeyi çıkaran Atatürk, kendi nefsinde teşahhus ettirdiği milletin güçlükten yılmamak ve güçlüğü mutlaka yenmek karakter ve kudretine dayanmış ve onunla bugüne varmış değil midir?

Güçlük önünde dönme tereddi, ve güçlükten şöyle böyle bir kurtuluş arama, karakterde zaaf alâmetidir.

Düşününüz ki kardeşlerimiz, babalarımız belki analarımız en umutsuz günlerde ve en güç şartlar altında bile, şöyle böyle bir kurtuluş istiyerek değil, bugüne erdiren tam ve mutlak bir kurtuluş iddiasile işe başlayan Atatürk'ün yanında çalıştılar. Atatürk bu uğurda yalnız dünya ile değil, şöyle böyle bir kurtuluşu o günkü şerait içinde büyük bir şey sayan arkadaşlarıyla de savaşmağa mecbur oldu. Herbirimiz kendi nefsimizde bu büyük örneği daima göz önünde tutmak ve işimizi buna göre başarmak mecburiyetindeyiz. Kurtuluş savaşından çıkan ders budur.

Askeri işlerde de, memleket ve Hükümet işlerinde de Yüksek kudret ve zekâsı, Atatürk'ten sonra memleketin güven ve inanı olan büyük Başvekil İsmet İnönü: «Bin yarım adam bir tamam adam değildir.» demekle bize nasıl yetişmek ve nasıl yetiştirmek lâzımgeldiğini anlatmıştır. İstanbul Üniversitesi yarı adam yetiştirmeyecektir. arı doktor mu yetiştirelim? Meşhur ata sözümüz cevap verir: Yarım doktor adamı candan eder. Yarım hukukçu, candan da maldan da eder. Yarı âlim ise herşeyden eder. Chil cessurdur, ya Üniversiteli cahilin memlekete ne felâketler getirebileceğini anlatmağa lüzum yoktur. Yetişecek ve yetiştirecek olanlara ödevin güçlüğü gösterdikten sonra onu yenme yolunu da işaret etmiş olurum.

3 — Ödevimizin şerefi: Şimdi ödevimizin şerefine geçiyorum. Yeni bir müessese kurulurken en çok önem verilecek nokta, bu müessesenin havasını ve ananesini iyi kurmaktır. Eğer yeni müessesenin kendini duyuran hâkim bir ileri havası ve ananesi bulunmazsa o müessese kendine bağlanan umutları gerçekleştirmez.

Üniversite, bir ilim müessesesidir. İlim, herşeyden önce sebatlı bir çalışma ile elde edilir. Büyük fedakârlıkla kurulan Üniversitenin havası, ilim havası ananesi de sebatlı bir çalışma olmalıdır ki Üniversiteye giren her talebe veya tedris uzvu, bu havanın kendisini sardığını duysun ve Üniversitede yaşamak ve muvaffak olmak için bundan gayri yol olmadığına inansın. İşte üzerimize aldığımız büyük, güç ödevin şerefi de budur. Bu havayı ve bu ananeyi kuracak olan, İstanbul Türk Üniversitesinin şöhretli sayın profesörleri, kudret ve selâhiyetleriniz önünde takdir ve saygı ile eğilmeği daima şeref sayıyorum. Üniversiteyi Yüksek derslerinizle ve ilmi çalışmalarınız ve bulmalarınızla, siz yükselteceksiniz.

Kendilerini ilme vererek yarının tanınmış Türk âlimi ve profesörü olarak yetişme yolunda ilerlediklerini sevinç ve öğünçle gördüğümüz sayın doçentlerimiz ve onların pesinden gelen genç asistanlarımız, sizleri de takdir ve saygı ile selâmlıyorum.

Yarının mesuliyetini üzerine almak kararile yetişme yolunda canla, başla çalıştıklarını sevinç ve öğünçle gördüğüm genç Üniversiteliler, Atatürk'ün Cumhuriyeti kendisine emanet etti-

ği Türk gençliği, sizi de en büyük ümit, sevgi ve saygı ile selâmlıyorum. İsmet İnönü 12 yıl evvel bize: «Türk gencinin kabiliyetine payan yoktur.» demişti. 27 yıllık profesörlük tecrübele-
rimle ve dünyanın gezdiğim bir çok Üniversitelerinden aldığım intiba ile korkmadan diyeceğim ki: Türk Üniversitelileri zekâca, kabiliyetçe, kavrayışça, çalışkanlıkça dünyanın her Üniver-
telisile çekinmeden boy ölçebilir. Onun bu güzel ve üstün karakterinden istenilen verimi almak bize düşen bir iştir. Sizden de, yukarda Yirminci asır Üniversite talebesine düşeni yapmanızı, sebatla çalışma ve kendinizi Üniversiteye tam vermeyi bekliyoruz. Bizim çalışmalarımız ancak bu şartla muvaffakiyete erer.

Sayın Profesörler, genç arkadaşlar, bugün başladığımız dördüncü yılda heppinize bu şeref yolunda büyük başarılar dilerim.

Ne mutlu Üniveritemize ki, onu kuran devletin başında, sarayını ilim kurumlarının ve kurultaylarının toplanma ve çalışma yeri yapan ve en büyük hazzını ilimde ve ilme hizmette bulan deha güneşi vardır. Bu eşsiz güneş yalnız Üniversiteyi değil, yalnız Türkiyeyi değil, bütün dünyayı aydınlıklarile kamaştırılmaktadır. Sözlerimin başında olduğu gibi sonunda da ona sonsuz ve derin saygılarımızı sunarım.

4 — Geçen yılın verimi:

1 - Talebeyi iyi yetiştirme yolundaki faaliyet: Üniversiteye yazılan talebe mevcudu geçen yıl iptidada 4500 e yakındı. Bu sayı yıl sonunda 4293 e indi. Tevzii şöyledir: Tıp: 1407, Hukuk: 1162 Fen: 1214 (Eczacı dahil), Edebiyat: 321, Dişçi: 131. Bunlardan Tıpta 1099 talebe imtihana girmiş 658 i hazıranda 299 u eylülde olmak üzere 957 si geçmiş, 142 si kalmıştır. Hukukta: 879 talebe imtihana girmiş, 189 u hazıranda 359 u eylülde olmak üzere 548 talebe geçmiş, 331 i kalmıştır. Fende: 1048 talebe imtihana girmiş 400 ü hazıranda, 404 ü eylülde ceman 804 ü geçmiş, 219 u kalmıştır. Edebiyatta: 251 talebe imtihana girmiş, 32 si hazıranda, 147 si eylülde muvaffak olmuş, 51 talebe mezun olmuştur. Üniversitenin sınıf imtihanlarından başarı ile çıkan genç arkadaşlarımızı vazifelerini yapmış olmak itibarile sevgi ve takdir ile selâmlarım.

Türk inkilâb kürsüsü derslerine İstanbul Üniversitesinden bu yıl 462 talebe devam etmiş ve bunlardan 302 si hazıranda ve 100 ü eylülde muvaffak olmuştur.

Askerlik derslerine bu yıl Üniversitede 2012 talebe devam etmiş 1793 talebe kampa çıkmış ve bütün talebe terfi eylemiştir. 219 talebe kampa gelmemiştir.

Geçen ders yılında dil kurlarına devam eden talebe sayısı 2899 dur. Bunlardan bu yıl yalnız A ve B kurlarına devam edenler imtihana tâbi idi. Bunlar 2638 dir. İmtihanlarda haziran devresinde kalan 654 talebe ile diğer istiyenler için yaz dersleri açılmıştı. Eylül devresinde imtihana giren 519 talebeden 85 i muvaffak olamamıştır.

Üniversitenin ilk yılında dil dersleri ancak bir buçuk ay okunduğu halde devam nisabını doldurmayan 164 talebe sınıflarında bırakılmışlardı. Devam etmeyenın veya çalışmayanın nasibi daima bu olacaktır.

Dil dersleri meselesi biliyoruz ki Üniversitenin zaif taraflarından biridir. Dil derslerine daha çok vakit vermek ve bunları Üniversite derslerinden evvel yaptırmak kabil değildir. Çünkü bunlar Üniversite derslerine bir vasıtaadır. Lâkin bu vasıta da olmadıkça, gaye olan Üniversite tahsili elde edilememektedir. Bundaki güçlükleri gören Rerkörlük, geçen yıl sonlarında her fakültenin yerli ve garpli profesörlerinden bir komisyon teşkil etmiş ve bu komisyonun kararı üzerine dil derslerinde değişiklikler yapmıştır. Tedrisat bu yıl Kültür Bakanlığının tasdikile meriyete giren bu değişikliklere göre yapılacaktır.

Üniversite, Reform işini bir bütün saymaktadır ve reform ile konan dil derslerini yanlış donelerle verilmiş hüküm ve mülâhazalara göre değil; mütehassıs ve selâhiyet sahibî olan komisyonun kararına göre bir müddet sonra Üniversitede her fakültede ihtisas dersleri suretinde yalnız C kurlarına hasredeceği zamana gelinceye kadar tutmak mecburiyetindedir.

2 - Mezun olanlar: Mezun olanlarımız bu yıl Tıpta: 154; Hukukta: 186, Edebiyatta: 51, Fende: 59, Dişçide: 33 tür; bu suretle bunların sayısı 483 e varıyor.

Üniversitenin bu yeni mezunlarına Üniversitede olduğu gibi hayatın girecekleri muhtelif mesleklerinde de başarılar diler ve Üniversite kürsüsünden hem kendilerini, hem kendilerini muvaffakiyetle yetiştirenleri takdir, saygı ve minnetle anarım.

Kliniklerimizde faaliyet: şu rakkamlarla tesbit edilmiştir.

Poliklinik: 53722, Ameliyat: 5514, Tedavi: 15014. Bunların müfredatı şudur:

	<u>Poliklinik</u>	<u>Ameliyat</u>	<u>Tedavi</u>
1. İç kliniği	4797		1265
2. İç kliniği	6000		1000
1. Şirürji kliniği	6000	1263	1600
2. Şirürji kliniği	1800	510	670
Göz kliniği	7000	500	2500
Çocuk cerrahisi kliniği	399	437	263
Deri kliniği	3707		363
Çocuk kliniği	4073		2553
Uroloji kliniği	246	14	56
Tedavi kliniği	4023		1000
Akıl kliniği	510		308
Radyoloji kliniği	6500		
Sinir kliniği	468		161
Kadın ve doğum kliniği	8199	2790	3275

3 - Tesisat ve bina işi: Tesisat, alât ve edevat ve kitap faaliyetinde geçen yıl yaptığımız, büyük Avrupa siparişlerini bitirmek ve tamamlamak eksikleri buradan almak olmuştur. Her enstitü en modern aletlerle çalışmaktadır.

Lâboratuvarların tam verimle çalışmaları için yabancı yardımcıların müddetleri de uzatılmıştır. Geçen yıl içinde tamam olan Gureba Hariciye Pavyonu, Hayvanat-Biyoloji enstitüsü, Rasathane enstitüsü, radyoloji enstitülerinden rasathane yılı başında ve Radyoloji ikinci sömestr başında faaliyete girdiler. Rasathanenin mahsus yapılan teleskobu da gümrüğe gelmiştir. Radyoloji enstitüsü, şöhreti profesörünün himmetile, memleketimiz için öğünülecek bir enstitü olmuştur. Birinci Hariciye pavyonunun ve Biyoloji enstitüsünün tesisatlarını bu ders yılına yetiştirebilmek için, Rektörlük, bütün kuvvetile çalıştı. Gureba pavyonunun açılması Hasekideki elim vaziyeti kurtaracak biyoloji enstitüsü tedrisata yeni bir inşirah verecektir. Çok umuyorum ki bunların tesisatına başlamak bir gün meselesidir. Biyoloji enstitüsünün ihale emri gelmiştir.

Yapılacak yeni enstitüler şunlardır:

1) Gureba Hastahanesi:

- a) İkinci Hariciye pavyonuna mülâsık olup kulak, burun, boğazın yerleştirileceği yerin ikmâli, (50.000) L. 40 yatak
 - b) Kadın ve doğuma ayrılan yerin ikmâli, (75.000) L. 75 yatak.
 - c) Hayvanat ve Nebatat enstitüsü tesisatı için, (31.000) L.
 - d) II. Dahiliye anfisi, (40.000) L.
 - e) Çocuk pavyonu haline konulacak olan kuduz enstitüsü yerinin ikmâli; (50.000) L.
- 2 - Cerrahpaşa Hastahanesi:
- a) Yeniden yapılacak Birinci Hariciye pavyonu, (350.000) 140 yatak.
 - b) Göz pavyonu, (100.000) 60 y.
- 3) - Haseki hastahanesi:
- a) Tedavi pavyonu için, (100.000) L.
- 4) - Üniversitede yapılacak diğer inşaat ve tesisat:
- a) Yeniden yapılacak kimya enstitüsü için, (250.000) L.
 - b) Eczacı okulunun inşası için, (60.000) L.
 - c) Hayvanat ve Nebatat enstitüsü tesisatı için, (31.000) L.
 - d) Teleskop için, (26.000) L.
 - e) Hayvan ahırını için, (20.000) L.
 - g) Yemekhane tamiri, (10.000) L.

Vekâlet bunların emrini vermiştir. Bunlar için Üniversiteye ayrılan para, bir milyon iki yüz bin liradır. Bundan dolayı Cumhuriyet Hükûmetine ve onun başında ilme en büyük yer veren Büyük Başvekile ve Üniversitenin dilekleri bu suretle temin yolunu bulan sayın Kültür Bakanına, Üniversitenin minnetlerini bu kürsüden de arz ederim. Üniversite işlerini daima büyük ilgi ile karşılayan ve yürüten Kültür Bakanlığına da bu münasebetle minnetlerimizi sunarım.

İkinci plâna kalan Fizik enstitüsü ile Talebe Yurdu ve Spor yerinin de temin edilmesi gecikmiyecektir. Doksan dokuzu veren Hükûmetin yüzü de esirgemeyeceğine itimadımız tamdır.

Kadro işi: Üniversite Tedris kadrosu, altısı sayılabilmek üzere elli Türk ve 45 garpli profesör ile 102 doçentten, 6 başasistandan 174 asistandan ve 43 garpli yardımcı, laborant, hemşire ve usta ve bahçe mütehassısından mürekkeptir.

Geçen yıl sonlarında Türk profesörler kadrosunda bir iler-

leme yaptık. Dört profesörü ordinaryüslüğe, beş doçenti profesörlüğe çıkardık.

Bunlar Üniversite tâlimatı mucibince, şartları en çok dolduran ve en kıdemli bulunanlardır. Bunun kendileri için Üniversite zihniyetile çalışmada yeni bir âmil olacağını umarım. Doçentlerin de maaşı 55 liradan 70 e çıkarıldı. Daha (10) yetmiş liralık yer açıktır. Hazırlanmakta olan imtihanların verilmesini bekliyoruz. Rektörlük doçentlere kitap parası olarak ayda yirmi lira temin etmeyi de programına koymuştur ve bunu takip eylemektedir.

Garpli profesörler kadrosunda dört münhal yer vardı. Bunlardan birini Felsefe tarihine ayırdık. Ve dünya şöhretlerinden biri olan Profesör von Aster'i buraya davet ettik. Profesör, üç haftaya kadar derslerine başlayacaktır. İkinci yeri Pedagoji ve Psikoloji kürsüsüne verdik ve buraya Profesör Peters'i çağırdık. Üçüncü yer Sınai kimyanındır. Buraya Profesör gelmek üzeredir.

Chaput'dan açılmış olan Jeoloji kürsüsüne de Cenevrede tedrisatı ve eserleriyle de, seyahatleriyle de kendini tanıtmış olan Profesör Parejas'ı getirdik. Garpli profesörlerimizden Romanoloji profesörü ve Dilmektebi müdürü profesör Spitzer, Amerikada, Baltimurda Con Hopkins Üniversitesinde aynı kürsüyü işgal etmek üzere birkaç gün evvel aramızdan ayrıldı. Profesör Spitzer bizden teessürle ayrıldığını ve daima Türk dostu kalacağını söyleyerek gitti. İlmî selâhiyetini burada iyi tanıtan sayın profesörün gidişinden Üniversite de teessür duymuştur. Yerine aynı selâhiyeti haiz olarak tanıtılan Profesör Auerbach çağrılmış ve gelmiştir. Derslerine hemen başlayacak olan Profesör Auerbach'a da Profesör Parejas'a da bu kürsüden hoş geldiniz der, vazifelerinde başarılar dilerim.

Bu münasebetle bir noktayı tebarüz ettirmek isterim. Yarına güvenerek Üniversitede çalışmalarına devam edecek yerli, garpli istidadlarla beraber çalışmaktan fahr duyarız. Ancak daha kârlı yer ve iş bulanların ayrılmasına da hiç bir şey diyemeyiz. İlim pazarlık metai değildir. Bir noktayı daha tebarüz ettirmek isterim: Yeni yapılan mukavelelerin hepsinde yeni bir yol takip ediyoruz. Bu da garpli profesörlerle Türk profesörlerin maaşı arasındaki bariz farkı gittikçe kaldırmaktadır. Bu sebeple, yeni mukaveleler hep 450-500 üzerine yapılmaktadır. Rektörlük prensip olarak tasvip edildiği bildirilen teşkilât

kadrosu tatbik olundukça Türk profesörlerin maaşlarını da yavaş yavaş arttıracaktır.

Rektörlük, aynı zamanda gizli sicil usulünü bu yıl tatbik etmek istemektedir. Profesörler de doçent ve asistanlar da, yardımcıları da çalışmaları ve durumlarıyla alacakları sicillere göre ilerliyecek ve hattâ kalabileceklerdir. Yabancı yardımcıları içinde işlerine ve ehliyetlerine göre gayri müsavi para alanlar vardır. Bunların da durumu gelecek yıla düzelecektir.

Fakültelerde yaptığımız işlerden Tıp Fakültesinin yatak sayısını 450 olarak artırma başta gelir. Rektörlük bu çetin işte teşebbüslere geçen yıl başlamıştı. Bunun neticelenmiş olduğunu görmekten Tıp Fakültesi gençliği ve Üniversite adına en büyük sevinci duymaktadır.

Bu Fakültede Rektörün önemle yaptığı bir iş de programların kesinleştirilmesidir. Bunun için teşkil ettiği komisyon bu yılki çalışma ve ders programını hazırlamış ve ders yılını arttırmadan staj müddetini iki ay fazlalastırmak suretile şimdilik buna bir çare bulmuştur.

Hukukta tahsil müddeti, talebenin daha çok muvaffak olabilmesi ve daha iyi yetişebilmesi için arttırılmış ve bu sayede her sınıfta derslerin sayısı beş veya altıya, günün ders sayısı da dörde indirilmiştir. Fakültenin dörde çıkarılmasından dolayı sınıfta kalanlara ikinci teşrinin yermisinde bir imtihan daha açma da kabul edilmiştir. İmtihan ve ders talimatı değiştirilmiştir.

Fen ve Edebiyat Fakültelerinin esas meselelerini göz önünde bulundurmaktayız: Fen de Riyaziye gibi, esaslı şubelerde talebenin az olması ve Tabiiyatta talebe çokluğunun kızlarda bulunması meselesine Vekâlet esaslı çare aramaktadır.

Edebiyatta talebe azlığı gittikçe çoğalan rağbetle hal yolunu bulmaktadır. Yeni hocalarla takviye edilen bu fakültenin bu suretle biraz daha inkişaf edeceği tabiidir. Bu Atatürk'ün dehasından doğan ve milli gururumuz olan milli tarih ve dil tezlerimizin, dil ve tarih kurumlarının ve inkilâb fakültesinin araştırmalarından bu fakülte çalışmaları için bazı notlar almağı program bilmektedir.

Yayın: Üniversite her ders için klâsik bir telif kitabı ve bir tercüme kitabı bulundurmağı program olarak takib etmektedir. Evvelki yıl neşrolunanlara geçen yıl Üniversitece neşre-

dilen 32 ders kitabı katılmıştır. Elde basılmak üzere olan bir bu kadar daha kitap vardır.

Yabancı profesörler derslerinin kitaplarını ya bitirmiş veya bitirmek üzere bulunmuşlardır. Bunlarla her dersin kitap ihtiyacı temin edilmiş oluyor ki bir çok Üniversitelerde bu mesele henüz bu kadar halledilmiş değildir. Profesör ve doçentlerin kendi neşrettikleri eser ve travay sayısı da, Tıpta: 43, Hukukta:12, Fende: 32, Edebiyatta: 125 olmak üzere 212 dir. Darülfünunun 25 yıllık bütün varlığındaki eserlerin sayısı (91) olduğuna göre, Üniversite iki yılda bunu çok geçmiştir.

Tercüme işi: Her dersin klâsik bir tercüme kitabı olması meselesi de Kültür Bakanı Arikân'ın bu işe verdiği büyük önemle halledilmiştir. Her Fakülte meclisi dilimize çevrilmesi en lüzumlu eserlerin bir listesini hazırlamış ve bunlardan bu yıl tercüme edilmesi lâzım olanlar 61 olarak ayrılmış ve tercümelerine başlanmıştır. Kültür Bakanlığı bu tercümelerin basılması için de lâzım olan tedbirleri aldığından bu suretle memleketimiz bir çok defa düşünülen bu işe esaslı bir surette başlamış bulunmaktadır. Kültür Bakanlığına bu önemli teşebbüsü başarmak suretile irfan hayatımıza yaptığı büyük hizmetten dolayı teşekkür etmeği borç biliriz.

İlmi konferanslar ve toplanmalar : İstanbul Üniversitesinin ilmi yayma yolunda geçen yıl yaptığı önemli teşebbüslerden biri de açtığı serbest konferanslardır. Bir yandan talebenin genel bilgilerini arttırmak ve düşünüş kabiliyetlerini olgunlaştırmak bir yandan da Üniversite bilgilerini halka yaymak için açılan bu serbes konferanslar 25 olarak tesbit edilmiş ve her hafta perşembe günleri kiç şaşmaksızın verilmiştir. Bunlara hariçten değerli bazı profesörlerin konferansları da katılmış ve bu suretle geçen yıl Üniversite konferans salonunda 32 konferans verilmiştir. Bunları dinlemeğe salon almamış, bâzen yüzlerce genç bunları ayakta takib eylemiştir. Memleketin bilgiye ilgisini anlatan bu hâdiseyi memleket hesabına sevinç ve onurla kaydetmek borçtur. Bu konferanslara, bu yıl da aynı suretle devam edeceğiz. Bunlardan başka Hukuk Fakültesinde Bakanlığın emrile bir seri komün konferansları da verilmiştir.

Kongrelere işitrâk: İstanbul Üniversitesinin ve Türk âlim-

lerinin adlarını enternasyonal âleme tanıtabacak müessir vasıtalarından biri de ilmi toplanmalara iştirâktir.

Kongrelere resmî, yarı resmî veya sırf ilmi olmalarına göre Üniversitenin veya Üniversite profesörlerinin iştirâki meselesini esaslı bir mesele olmak üzere göz önünde bulunduruyoruz. Geçen yıl bakanlığın minnetle anacağım himmetile bu enternasyonal toplanmalara geniş bir mikyasta iştirâk ettik. Rektör Roma Üniversitesinin açılışı ve Tıp Fakültesi Dekanı ile Profesör Ömer Celâl Londra Üniversitesinin 100 üncü yılı enternasyonal merasiminde Üniversitemizi resmî olarak temsile memur edildikleri gibi, Profesör Tefik Remzi ve Doçent Kâzım İsmail Kahire cerrahi kongresine, Doçent Muhittin Ali Atina'ya, Profesör Ziya Viyana'ya, Hulûsi Behçet ve Oberndorfer Brüksel'e gönderildiler. Profesör Mazhar Osman ve Ekrem Behçet'in de kendi hesaplarına gidişleri temin olundu. Dört doçentimiz, Muzaffer Şevki, Nebil, Hıfzı Veldet, Ali Rıza da Sovyet Rusya'yı tetkike vekâletçe memur edildi. Bunlardan Memleketimiz ve Üniversitemiz için önemli faydalar çıkması ve çalışmalarımıza yeni bir elan ve şevk gelmesi tabiidir.

Üniversitenin bugün başlıyan dördüncü yılında neler yapılacağı, geçen yıla dair verdiğimiz izahat ile bir derece anlaşılmaktadır. Bunun ötesini filiyat söyleyecektir.

Son söz olarak Üniversiteyi ilk yıl kurma ve açma yolunda sarfedilen büyük himmeti ve bu himmeti sarfedenleri takdir ile anar ve sözümü, ilk açış dersini bu yıl Edebiyat Fakültesi adına tarihten verecek olan ve bu münasebetle millî tarih tezimizi anlatacak olan, Sayın Profesör Şemsettin Günaltay'a bırakırım.

ÂMME HUKUKUNDAKİ MODERN İSTİHALELER VE İDARİ KAZA

XIX uncu asır liberal devletlerinin Âmme Hukuku, esaslı kısımları itibarile, Fransız İnkılâbının mahsulüdür. Ve büyük Harbden sonra teşekkül etmiş olan cumhuriyetlerin esas teşkilât kanunları da, aynı suretle, demokrasi, kuvvetlerin tefriki, ferd haklarının himayesi ve hukuk devleti fikirlerinden mülhem olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti de bu prensibleri 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye kanununa koymuştur.

Her siyasal prensibin, tarihi ifadesile, ilk safta menfi ve polemik bir mânası vardır; her siyasal prensib kendisine muarız bir prensiple mücadele eder: Halkın hakimiyeti, sakıt hükümdarın hakimiyetinin aksidir, yurddaşların kanun karşısındaki müsavati hukukan doğrudan doğruya bütün zümre, aile ve şahıs imtiyazlarını ortadan kaldırır, kuvvetlerin tefriki de, bütün salâhiyetlerin bir tek elde temerküzüne karşı gelir ve bu suretle keyfi ve indî idare yerine hukuk devletini koyar. Devam eden, tesir ve nüfuzu genişliyen her siyasî prensip, muhakkak ki âmme menfaatine uygundur. Böyle olmayıp ta aksi olsaydı cemiyet bu prensipi tatbik etmekle çok fena bir vaziyete düşerdi. Bu keyfiyet isbat ediyor ki, siyasî prensip, tefsir yolile, kendisini âmme menfaatinin yeni yeni icap ve zaruretlerle hemahenk kılan ağır bir tekâmüle tâbi olur; ve nihayet bu değişiklikler bizzat vazii kanun tarafından kabul olunur.

Âmme Hukukundaki bu istihaleyi izah ederken, hareket noktası olarak, halk hakimiyeti prensipini alacağım. Bizim demokratik fikir ve inanlarımız, Cenevrenin büyük hemşerisi

Jean Jaques Rousseau' nun doktrinine dayanır. Onun 1762 de neşrettiği «Sosyal mukavele veya siyasi hukukun prensipi» ismindeki kitabının koyduğu esaslar, 18 inci asır sonunda Avrupa ve Amerika memleketlerine yayıldı ve büyük harpten sonra meydana gelen yeni Teşkilâtı Esasiye Kanunları ve bu meyanda Türkiye Esas Teşkilât Kanunu bütün kuvvet ve salâhiyetlerin milletten geldiğini esas olarak aldılar. Rousseau'nun fikirlerinden herhangi bir şekilde mülhem olmayan cumhuriyetçi bir esas teşkilât kanunu yoktur. Rousseau hükümdarın mutlak hakimiyetine ve devletlerde ve camiada tamamen ananeye bağlı bütün esaslara hücum etti.

Modern esasiye hukukunun ikinci büyük prensipi Montesquieu' nün 1748 deki kuvvetlerin tefriki nazariyesinden çıktı. Lozanlı Benjamin Constant' ın 19 uncu asırda bu prensipte yaptığı tadilat, parlamanter sistemin sosyal mukavele fikirleriyle uyuşmasını temin etti. Buna göre milletin mümessilleri tarafından kabul edilen kanunlar dahi aynen milletin iradesinin mahsulüdür.

Temsili sisteme nazaran kanunun kaynağı parlamentodaki müzakerattır. İşte teşrii meclis müzakerelerindeki noktai nazar teatisinin mahsulüdür ki das richtige Recht (sahih hukuku) teşkil eder. İngilizler buna (Government by discussion) derler. Fikir ve düşüncelerin serbest teatisi media sententia yani en iyi ve mutavassıt tarzı hallin elde edilmesi için elzem olan vasıtaadır. Bu prensip, meb'usların kendi intihap dairelerini değil, bütün milleti temsil ettikleri kaidesile kuvvetlenmiştir. İşte bu keyfiyet, temsili hükümetler Esas Teşkilât Kanunlarının ekserisinin ve halis demokrasi Teşkilâtı Esasiye Kanunlarının niçin siyasi partilerden bahsetmediklerini izah eder.

Siyasi partilerin ämme işlerindeki tesirleri devletten devlete değişir.

Bir taraftan İngiltere ve Fransada ve diğer birçok memleketlerde İcra Vekilleri Heyeti milli meclisin ekseriyetine tâbidir ve ekseriyet itimadını refettiği takdirde kabine düşer.- Diğer taraftan İsviçrede İcra Vekilleri heyeti olan Federal konseyin azası muayyen bir müddet için intihap edilirler ve milli meclis tarafından yenilenirler; kanunlar bu milli meclis tarafından kabul edilirler; fakat (30) bin vantandaşın talebi olursa halkın reyine

de arz edilirler ki, halk reyini kullanırken partilerin nasihatlerini her zaman nazarı itibara almaz; İsviçre dünyanın en demokratik memleketidir. Fakat onun parlamanter rejimi yoktur; - Bunlar haricinde ve diğer bir misal olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin Esas teşkilât Kanunile kabul edilmiş olan siyasal rejimi hatırlatırım. İşte her türlü kudret ve salâhiyetin millettten geldiği prensipi dünyayı dolaşırken bütün bu sureti halleri doğurmuştur.

Bu tekâmüle müvazi olarak icra kuvvetinin salâhiyetleri genişletilmektedir. İcrayı kuvvetlendirmek, gerek halis demokrasilerde, gerek diğer devletlerde, umumî bir temayül ve cereyan haline geldi. Niçin? Zira bir taraftan, kanunlar bütün ihtimalleri evvelden göremezler. Bunlar icra kuvvetine bütün sahalarda geniş bir takdir salâhiyeti bırakmak mecburiyetindedirler. Diğer taraftan malî ve iktisadî buhranlar serî kararları istilzamederler. Bu halde parlamento icra kuvveti şefine tam salâhiyet verir. Modern Esas Teşkilât Kanunlarına göre İcra Vekilleri heyeti, teşriî hususlarda, meb'usların kanun teklifi haklarından ayrı olarak, kanun lâyihsı sunmak hakkına maliktiler. Parlemtentonun kabul ettiği kanunları tatbik etmek hükûmete aittir ve her kanun, nizamnameler yapmak hususunda, hükûmete geniş bir salâhiyet verebilir.

Şu halde bugün modern devletlerde icra kuvveti siyasi hayatın merkezidir; bir çok devletlerde icra kuvvetine, eski rejimlerdeki devlet reisinin haiz olduğu salâhiyetlerden daha geniş salâhiyetler verilmiştir. Fakat bugün icra kuvveti kanuna tâbidir ve bunu, eski devlet reislerinden ayıran büyük fark ta işte buradadır. Hakkın hâkim olması, bir cumhuriyetin bekasına çok sıkı surette bağlıdır.

Burada şöyle bir sual varid oluyor: Böyle modern bir devlette kanunîyet ve meşruiyetin koruyucusu kimdir?

Modern Esas Teşkilât Kanunları bu vazifeyi hususî bir kazaya tevdi etmişlerdir. İlk defa bir idarî kaza tesis etmek şerefi Fransaya düşer. İtalya ve Türkiye de Fransanın açtığı bu çığırı takip etmişler ve idarî kazayı derece nihayede bir Devlet Şûrasına vermişlerdir. Fransada idarî ihtilâflardaki iki büyük müracaat tariki, yani idarî muamelâtın iptaline müteallik yollarla idare şahsiyeti hükmiyelerine karşı tazminat talepleri, bu hususta Fransayı örnek almış olan devletlerin kanunlarında, şu veya bu şekilde mevcuttur.

Fransanın verdiği bu sureti hal, mümkün olan yegâne sureti hal değildir. İdari kazayı Almanyada olduğu gibi hususi mahkemelere vermek mümkündür. Almanyada hususi mahkemeler tarafından icra edilen idari kaza fevkalâde tekâmül etmiştir. Yahut alelâde mahkemelere tevdi etmek te mümkündür. İngiltere ve Amerikada keyfiyet böyledir. İsviçreye gelince: İsviçre, bir Hukuku âmme mahkemesinden evvel, Teşkilâtı Esasiye kanunile garanti edilmiş ferdi haklarına tecavüz vaki olduğunu iddia eden yurtdaşların müracaatlerinde karar vermek vazifesiyle mükellef olarak Federal Mahkemenin içinde bir hukuku âmme dairesi teşkil etmişti.

Modern hukuk devletinde idari davaların iyi bir şekilde cereyan etmesi çok mühim ve kat'i bir rol oynar. Bu büyük meseleyi, yani idari davalarda kazai kontrolun hudutlarının tayinini bir kaç kelime ile izah etmek yerinde olur:

Burada ilk evvel ötedenberi, çok defa münakaşa edilmiş olan hükümetin takdir salâhiyeti meselesi gelir. Vazil kanun bir kanunla sadece hukuki çerçeveyi tayin eylemekle iktifa ederek, her hâdisede bu çerçevenin doldurulması keyfiyetini idari makamata bırakabilir. Vazil kanuna bu yolda rehberlik yapan mülâhaza, âmme menfaatine müteallik tedbirleri almak ve kaideleri koymak hususunda teknik bakımdan kompetan olan makamın sadece idari makam olabileceği mülâhazasıdır. Bu makam, vazil kanunun kendisine bahsettiği, bizzat kaide koymak salâhiyetine tevfikân, mümkün ve muhtemel bir çok sureti haller arasında, o hâdisede kanunun ruh ve maksadına en uygun olanını seçmek mecburiyetindedir. Bütün bunlardan şu netice çıkıyor: İdari mahkemeler, hali faaliyette bulunan idarenin takdir salâhiyetine gayet sıkı bir şekilde riayet etmek mecburiyetindedirler. Bir idari hâkim sadece, idari bir tasarrufun - şekil ve esas bakımından - kanunî olup olmadığını tesbitle mükelleftir: Daha ileriye gitmek ve faal makamatin serbest takdir hakkına karışmaktan memnudur. İtiraz olunan bir idari tasarrufta idari makamın takdir salâhiyetine giren bütün hususlarda, idari mahkemenin hüküm vermeğe salâhiyeti yoktur.

Bu noktada ısrar ederim, çünkü idari adaletin iyi işlemesi ve inkişafı buna bağlıdır.

Bununla beraber, kanunun koymuş olduğu kaidelerin hududu, hükümetin takdir salâhiyeti ile dahi tecavüz olunamaz. Binaenaleyh makamatin takdir salâhiyetinin hududunu tayin etmek, indi bir takdir meselesi olmayıp bir hukuk meselesidir. Takdir salâhiyetini tecavüz (Ermessens - Überschreitung) bir kanunsuzluktur. Fakat idari makamatin riayet edeceği hudutlar, sadece bu dış hudutlar değildir. İdarenin takdir salâhiyetinin iç hudutları da vardır.

İdare, kendisine bırakılan serbesti sahasında da indi hareket etmemekle mükelleftir. Bir hâdisede takdir hakkını kullanırken ancak ve sadece, kanunun bu gibi hâdiselerde nazarı itibare almak istediği unsur ve gayeden ilham almalıdır. Takdir salâhiyetinin suiistimali (Ermessens - Missbrauch) ile takdir salâhiyetinin tecavüzü hukukan birbirine müsavidir. Bu son yıllarda, hükümet tasarruflarından (acte de gouvernement) mütevellit mes'uliyet meselesi uzun uzun münakaşa edilmiştir.

Büyük Harpte ve harp sonu devresinde ıztırar, bir çok hükümet tasarruflarının yapılmasına sebep olmuştur. Fakat hükümet tasarrufları, idarenin takdir hakkı nazariyesi için bir misal teşkil eder. Kanuna göre meselâ, bir yabancının hudut harici edilmesi ve saire gibi, bir memleketin dış münasebetlerine müteallik idarî bir tasarrufun tayin ve takdirinde salâhiyettar olan yegâne merci, icra kuvvetidir. Bu gibi tasarruflar mahiyet ve muhtevaları itibarile hukukî kontrolden hariç kalırlar.

Böyle bir mes'eledede harekete geçip geçmemek, alınacak tedbirleri ve bunların hangi gayeye matuf olduğunu tayin ve takdir etmek mutlak surette idareye aittir. Burada takdir salâhiyeti en geniş miyasta caridir. Böyle bir hükümet tasarrufuna karşı yapılan itiraz ve müracaati hâkim reddetmekle mükelleftir. Zira idarî tasarruf salâhiyettar makamatin serbest takdirine dayanmaktadır.

Acaba tatbik edilecek hukukî kaidelerin kanuniyetini kontrol etmek te idari kazanın salâhiyeti dahilinde midir? Bu mes'eyle bir çok modern devletlerde, hükümetin nizamname yapma salâhiyetine tevfi kan koyduğu hukuk kaideleri münasebetile mevzuu bahsolmaktadır. Bir kanun bir takım noktaları boş bırakarak bunları bir nizamname ile doldurmak salâhiyetini idarî makamata vermiş olabilir. Bizzat bu nizamname

dahi yeni bir hukuk kaidesi yaratır. Almanya, İsviçre ve Fransa-da hukuk ve ceza mahkemelerile idarî mahkemeler, kendilerine arzedilen bir hâdisede nizamnameyi tatbik etmezden önce, bu nizamnamenin kanunen muayyen çerçeveyi tecavüz edip etmediğini araştırmakla mükelleftirler. Bunu sabit addederler, yani nizamnamenin kanuna mugayir olduğunu görürlerse mahkemeler bu sakat nizamnamenin koyduğu kaideye itibar etmezler. Hâkimin bu kontrolü, muayyen hudutlar dairesinde, icra kuvvetinin haiz olduğu fevkalâde salâhiyete tevfikân kabul ettiği kanunu muvakkatler müvacehesinde de mevcuttur: Fakat her kaidenin bir istisnası vardır: Eski prusyanın 1850 tarihli Esas Teşkilât Kanununun 106 ıncı maddesi, Kral tarafından imza edilmiş bir nizamnamenin kanuna uygunluğunu kontrol etmek hususunu teşriî meclislere vermişti. Türk Teşkilâtı Esasiye Kanununun 52 inci maddesi bu hususta daha ileri gitmektedir.

Hukukun kademe kademe teşekkülü hakkındaki bu nazariye, daha yüksek bir teşriî derecede de tatbik sahası buldu. Esas Teşkilât Kanunu her devletin temel yasasıdır. Esas Teşkilât Kanunu, devletin bu kanuna münafi olarak yaptığı bütün tasarrufları kıran tunç bir kayadır. Bu kanun, hattâ vazî kanun için dahi, geçilmez bir sed teşkil eder. Nitekim Türk Esas Teşkilât Kanununun 103 üncü maddesi, «Hiç bir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi olamaz» der. 35 inci madde ile Reiscumhura tanınan veto hakkı da Teşkilâtı Esasiyeye münafi kanunların çıkmasına mâni olmağa yarar.

Şimdi bir de, icra kuvveti reisini Teşkilâtı Esasiyenin koruyucusu olarak tayin etmemiş olan memleketlerdeki hukukî vaziyeti izah edelim. Bilhassa Büyük Savaşın sonundanberi her yerde, alelâde kanunların kazaf kontrola tâbi tutulması lehinde büyük bir cehd sarfedilmektedir. Bu cereyan, parlamento kanunların Esas Teşkilât Kanununa uygun olmasını temin etmediği takdirde, parlamentonun mutlak kuvvet ve kudretine teveccüh etmektedir; bununla, Esas Teşkilât Kanununun masuniyetli, hukuk yolile himaye edilmeğe çalışılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde Âli Mahkemenin salâhiyeti daha ileri gidiyor: Yüksek mahkeme, onu salâhiyettar kılan sarîh bir kanunun ademi mevcudiyetine rağmen, meclisce kabul ve Cumhur Reisi tarafından neşrolunan her kanunu, Teşkilâtı

Esasiyeye münafi gördüğü takdirde, tatbikten imtina edebilir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile alelâde bir kanun arasında ihtilâf olduğu takdirde hâkim Teşkilâtı Esasiye Kanununu tercih etmek mecburiyetindeir. Admerikada Âli Mahkeme, Teşkilâtı Esasiyeye mugayir olan kanunu lâğvetmez, fakat elindeki hâdisede gayri kabili tatbik ilân eyler. Şu halde hâkim Teşkilâtı Esasiye Kanununun masuniyetini temin ve Teşkilâtı Esasiyeye mugayireti bir defi olarak kabul eyler.

Bu usulün Fransada bilhassa idari davalarda tatbiki müşkülâta maruzdur: Zira Fransa tam yazılı bir Teşkilâtı Esasiyeye malik olmayıp, âmme salâhiyetlerinin teşkilâtı hakkında bir kaç Teşkilâtı Esasiye Kanununa maliktir.

İsviçrenin 1874 tarihli Esas Teşkilât Kanununun bir maddesi, kanunların Teşkilâtı Esasiyeye uygun olup olmadığının hâkim tarafından kontrol edilmesini sarih surette menetmiştir. Fakat bugün bu maddenin kaldırılması ve federal kanunların Teşkilâtı Esasiyeye uygunluğunun kazai kontrole tâbi kılınmasına yol açılması hususunda çok kuvvetli bir cereyan vardır.

Ben iki sene evvel Lozanda toplanan İsviçre Hukukcular Kongresinde, Teşkilâtı Esasiyeye mugayiretin defi yolile kontrolunu değil, şöyle bir metodun kabulünü teklif etmiştim: Bir kanunun Teşkilâtı Esasiyeye mugayir olduğu, bizim yüksek mahkememiz olan federal mahkeme huzurunda - ancak bu kanun henüz mer'iyet mevkiine girmezden evvel - dermeyeran edilebilmelidir. Bu hususta, hiç bir mahzur olmaksızın, idari bir mahkemeye, meselâ Devlet Şûrasına salâhiyet verilebilir.

1923 tarihli Romanya Teşkilâtı Esasiye Kanununun 103 üncü maddesi mutavassıt bir sistem kabul etmiştir. Bu madde, kanunların Teşkilâtı Esasiyeye uygun olup olmadığına ve uygun olmıyanların gayri kabili tatbik bulunduğuna karar vermek salâhiyetini Temyiz Mahkemesine vermiştir; ancak bunun için kanunun Teşkilâtı Esasiyeye uygun olmadığı, bir davada defi tarikile dermeyeran edilmiş olmalıdır. Bu hususta verilen bir karar sade o hadiseye münhasır kalır.

İdari kaza, ister Fransız, ister Alman modeline göre tesis edilmiş olsun, alelâde mahkemelerin haiz olduğu nisbetten daha fazla bir imtiyaza maliktir. İdari hâkim, henüz vazii kanunca malûm olmıyan hâdiseler ve vaziyetlerle karşılaşabilir; bununla beraber bunlar hakkında yine hüküm vermek mecburiyetinde-

dir. Zira idarî hâkim de adli hâkim gibi şu meşhur kaideye tâbidir: (Kanunun sakit veya müphem olduğunu bahane ederek hüküm vermeyen hâkim, ihkaki haktan imtina suçunu işlemiş olur.)

İsviçre Medenî Kanununun, Türk kanununa geçen birinci maddesine göre, hâkim kanun veya örf ve âdet ile teyit edilmiş bir hükmün fıkdanı halinde, kendisi vazii kanun olsaydı nasıl bir kaide koyacak idise ona göre hükmeder. Hâkim hükümlerinde kazai kararlardan ve ilmi içtihatlarından istifade eder. İdarî hukukun büyük bir kısmı henüz Medenî Kanun gibi Kanunlarla tanzim edilmiş değildir. Bugün hiç bir devletin, medenî kanun gibi, bir idarî kanunu yoktur. Binaenaleyh boşlukları doldurmak vazifesi, vereceği kararla idarî hâkime düşmektedir. İdarî hâkim burada hakikaten yaratıcı bir iş görmektedir. Buna dair misallerden lâalettayin birisini zikre delim. Bir kanun konularak menfaati âmme mülâhazasına - âmmenin menfaati için mevcut istimlak haricinde - yurtdaşın mülkiyet hakkına müdahaleye salâhiyettar kılınan devletin, mutazarrır şahıslara nakdi bir tazminat vermekle mükellef olup olmadığı hususunda kanunlarımız hiç bir hüküm ihtiva etmemektedir. Ortada devletin veya onun uzuvlarının bir kusuru da yoktur. İşte devletin, sırf zarara sebebiyet vermiş olmakla, mutazarrır yurtdaşın zararını hangi şartlar altında tazminle mükellef olduğunu tayin etmek hâkime düşen bir iştir.

İdarî hâkim aynı zamanda hem devlet, hem yurtdaş için canlı bir yardımcıdır. Türk Devlet Şûrasının, hukuk devleti hakkındaki büyük fikirlerden mülhem olarak, vereceği kararla genç Türkiye idare hukukunun inkişafına yardım edeceğinde şüphem yoktur.

Kanunların bitaraf tatbiki ve adli ve idarî mahkemelerin istiklâli sayesinde ki, devlet yurtdaşların itimadını kazanır. Hakkın himaye ve müdafaası demek, millî birliği kuvvetlendirmek hususundaki büyük vazifeyi yerine getirmek demektir.

Çeviren:

Doçent Dr. HIFZI VELDET

Yazan:

Prof. Dr. FLEİNER

Zürich Üniversitesi Profesörlerinden